

Litteratur

KULTURHISTORISK KRÖNIKA FRÅN HÖKHUVUD

SVEN LANNERGÅRD, *Hökhuvud*, bygd och människor, Hökhuvuds hembygdsråd 1956.

Den krönika i Hökhuvudbygdens kulturhistoria, som kyrkoherde Sven Lannergård utgivit, är i mångt och mycket förebildlig. Den är kunnigt och livfullt skriven och har sådant hanterligt omfång att den på ett lätt och angenämt sätt kan anammas av var och en för bygdens forna liv intresserad. Framställningen uppdelas i två större avdelningar, den första »Historiska minnen», den andra »Bebyggelse och kulturliv». I den förra avdelningen skildras den förkristna bygden och fornminnena, socknens tillkomst och ortnamnens innebörd, runinskrifterna m. m. Avdelningen berör även personhistoria från medeltiden och vasatiden samt inom dessa tidiga skeden bedriven sockenpolitik. I andra avdelningen skildras kyrkan, kyrkogården och dess gravar, prästgårdens historia, sockenstuga och klockarbol samt sockenmagasinet. Författaren skildrar också den vackra bron vid Hökhuvuds kyrka, en skildring som sockenborna torde ta del av ej utan gripenhet, då ju myndigheterna beslutat att bron skall rivas. Värdefullt är att författaren även i denna avdelning givit personhistorien rikt rum. Där skildras några Hökhuvudsläkter, och, som sig bör, får rusttjänsten och de indelta soldaterna sin minnesteckning. I en särskild underavdelning med titeln »Spridda glimtar av Hökhuvud — Nu och förr» behandlas natur- och djurliv, näringar och befolkningsutveckling, andlig och kulturell verksamhet, kyrkotukt och ordning, olycka och sjukdom, fest och gästbud samt folktro. I ett sista avsnitt läses om skolväsendet med förteckning över klockare, kantorer och folkskollärare. Ett särskilt kapitel, »Bonde och spelman», har författats av Rune Lundquist, som uppehåller sig vid den kände Hökhuvudspelmanen Anders Andersson.

Boken om Hökhuvud, dess bygd och människor, kan varmt rekommenderas åt alla hembygdsvänner i de trakter av Uppland skildringen berör.

TÄBY VID 1800-TALETS BÖRJAN

CLAES JUSTELIUS, *Beskrifning öfver Täby 1813*, Täby hembygdsförenings skriftserie Nr 3 (1957), Pris 3: 50.

Sedan 1955 utger Täby hembygdsförening en till form och utseende tilltalande skriftserie med kulturhistoriskt innehåll, av vilken häfte nr 3 nu föreligger. Tryckningen finansieras genom bidrag från Täby köping. Redaktionskommittén utgöres av H. O. Ferenius, Ivan Eriksson och Gunnar Helin. Redaktör är S. E. Vingedal. Häftets huvudsakliga innehåll omfattar en avtryckt handskrift »Beskrifning öfver Täby 1813» av Claes Justelius, som 1796 var kyrkoherde i Täby och sedermera kontraktspastor. Ett dokument av kulturhistoriskt intresse har härmed på ett lättillgängligt sätt presenterats hembygdsföreningens medlemmar och alla andra för Täbybygden intresserade. På några sidor i slutet av häftet har redaktören under rubriken »Var finns Täby beskrivet?» gjort en sammanställning av litteratur där Täby nämnes.

A.-M. B.

STUDENTLIV I UPPSALA PÅ 1920-TALET

EINAR MALM, *Men med glödande runor...*, Wahlström & Widstrand 1957.

Ytterligare en volym uppsalaminnen har nedtecknats av Einar Malm. I förordet, som författaren betitlat »Förlåt handsken!», framhålls att boken är »en direkt fortsättning på Uppsala i mitt hjärta, ett svällande flöde av brokiga hågkomster». Stoff till skildringen har hämtats från olika håll, främst från äldre årgångar av Ergo, Upsala Nya Tidning, uppsalakamraters privata dokument, minnesuppsatser, notiser ur diariéer etc., men det är ändå ett Uppsala, sett ur Einar Malms egen synvinkel, som presenteras för oss. I en svit typiska situationsbilder skildras händelser från skaldens studieår i Uppsala på 1920-talet samt från hans besök i Uppsala härefter. Att därvid det »roliga», det »yttre», kommit att dominera är bara som det ska', enligt Einar Malms egen utsago, då det ju är sådant som bäst etsat sig in i minnet och sådant som är lustigt att berätta. I boken citerade verskäserier ur Ergo och i texten interfolierade karikatyrer och teckningar äro av författarens egen hand.

Det är verkligen med glödande »runor» Einar Malm tecknar sina minnen om det eviga Uppsala och vi har fått ännu ett friskt, spirituellt och kvickt verk av 20-talets uppsaliensiske studentskald.

A.-M. B.

ARKEOLOGISKA UPPSALASTUDIER

Tor, Vol. III, Meddelanden från Uppsala universitets museum för nordiska fornsaker, under redaktion av MÅRTEN STENBERGER, Uppsala 1957.

Tredje häftet av tidskriften *Tor*, tillägnat professor emeritus Sune Lindqvist på dennes 70-årsdag, har liksom tidigare i serien utgivna häften ett arkeologiskt-vetenskapligt innehåll. De tolv författarna, alla mer eller mindre anslutna till Institutionen för nordisk och jämförande fornkunskap vid Uppsala universitet, behandlar på ett intresseväckande sätt aktuella fynd och företeelser från såväl sten-, brons- som järnålder.

Bertil Almgren inleder med uppsatsen »Till frågan om de T-formade skifferredskapens användning och därmed sammanhängande näringsförhållanden». För olika forskares synpunkter på denna fornsaksgrupp, företrädesvis känd från Norrland och Finland och som föres till stenåldern, redogöres liksom för tidigare teorier om deras användning. De har tolkats som redskap för skinnberedning, trolltrummeredskap, hängsmycken och amuletter samt som redskap för ornering av lerkärl. Till tolkningsförslagen lägger författaren ytterligare ett, nämligen att de skulle använts vid *ornering* av skinn och läder. Anne-Beate Jonsson redogör i »En stenåldersboplats i Roslagen» för en provgrävning hon företagit av en hittills föga känd stenåldersboplats vid torpet Lappdal i Österåker socken. Fynden, främst keramiken, pekar enligt förf. på förbindelser österut, främst Åland. Boplatsens definitiva inplacering i ett kronologiskt och kulturellt sammanhang anser förf. vara möjligt först efter vidare undersökningar. Under rubriken »Den enkla skafthålsyxan, En forskningsuppgift» framför Mårten Stenberger några problemställningar kring denna så föga beaktade men rikt företrädda fornsaksform. Har den enkla skafthålsyxan anknytning till kontinentala former, har den möjligen nått vårt land i samband med insippning av främmande folkgrupper och i så fall varifrån? Och: vad har den speciellt i Mellansverige så vanliga yxtypen haft för ändamålsuppgift?,

är frågor som Stenberger ställer till den svenska stenåldersforskningen. Beträffande den enkla skafthålsyxans användning framlägger förf. några tänkvärda förslag. Vissa, de med normalt skafthål, kunna ha använts dels som vapen och dels som huggyxor vid exempelvis lövtäkt. Andra, de med trångt skafthål, kunna ha varit kastyxor, dels i strid och dels vid jakt. Avslutningsvis uttalas ett önskemål om att en närmare undersökning kommer till stånd av den enkla skafthålsyxan och dess utbredning samt att en inventering av dylika fynd göres till att börja med i Uppland. Carl Axel Moberg diskuterar förhållandet mellan de s. k. sydsandinaviska och nordskandinaviska hällristningarna och deras datering i »Vilka hällristningar är från bronsåldern?» Erik Nylén, som på Gotland funnit säkra belegg på obrända gravanläggningar från tidig förromersk järnålder eller från den tid, då brandgravskicket annars var det förhärskande, diskuterar nämnda företeelse — i samband med presentationen av några skelettbegravningar på Gotland och Öland — i uppsatsen »Till frågan om gravskicket under Nordens förromerska järnålder». Gunnar Ekholm behandlar några gravfynd från äldre järnålder i »Brillinge nr 1, Ett Vaksalagravfält från romersk järnålder». Ulla Silvé, som under sommaren 1956 undersökt delar av ett gravfält i Askeby socken, Östergötland, framför några reflexioner, utgående från de topografiska förhållandena och resultatet av hittills gjorda undersökningar, om de inbördes relationerna mellan områdets talrika fornlämningar och deras förhållande till antagna, forntida förbindelser. Hon har kallat sitt bidrag »Överstad-Solbergagravfälten och deras omgivning». I »Folkvandringstida hängprydnader» beskriver Ulf Erik Hagberg några i svenska mossfynd ingående lunula- eller pelteformade hängprydnader, utförda i silverbleck på bronsplåt och ornerade i stämpelornamentik. Då dylika till synes ofta uppträder tillsammans med rester av ridmunderingar, kan de enligt förf:s mening ha använts bl. a. som hängprydnader för hästar. Förf. framhåller vidare att det troligtvis är från Medelhavsområdet och närmast från romerskt område förebilderna till dessa hängprydnader hämtats. Troligt är att de haft magisk innebörd att döma av halvmånformen. Pär Olsén upptar till diskussion ornamentiken å ett i båtgrav 5 i Valsgårde, Gamla Uppsala, påträffat betsel med ringar och beslag av förgylld brons i uppsatsen »Bourogne, Sutton Hoo och Valsgårde, Till ornamentiken på ett praktbetsel i stil C». Förf. påpekar huru betslets »mästare» hämtat motiv från både kontinentalgermanskt och anglosaxiskt område och omsmält dem efter sitt eget kynne. »A grafwae

bakkae» har Bengt Schönbeck kallat sin uppsats, som omfattar, förutom en grävningssredogörelse, ett tolkningsförsök av en i Valsgårde påträffad egendomlig anläggning, bestående av en serie stolphål i skeppsform eller om man så vill en skeppssättning, som i stället för glest ställda stenar bestått av resta trästolpar. »Träsättningen» säges, med utgångspunkt från fyndomständigheterna, ej vara yngre än från 500-talets mitt. Vidare diskuteras anläggningens uppgift, varvid som hypotes uttalas att här »a grafwae bakkae», på gravbacken, legat en öppen hägnad, som kan ha använts av Valsgårdeätten exempelvis vid någon form av gravkult och kanske även vid rättshandlingar. »Birka—Sigtuna—Stockholm, Ett diskussionsinlägg» är ämnet för Björn Ambrosianis bidrag. Orsakerna till det äldsta stadsväsendets uppkomst, platsernas geografiska läge och ekonomiska faktorer, tas upp till diskussion. Hans Christiansson, slutligen, skriver om »Simsonportalen i Nivelles», enda bidraget som bryter av mot tidskriftens i övrigt rent arkeologiska innehåll. Ämnet är konsthistoriskt och förf. försöker sig på en datering av den berömda portalen. Enligt förf:s mening skulle den behandlade högtstående konstskapelsen kunna vara en produkt av den senottonska västtyska konsten, som utvecklades i slutet av 900-talet och i början av 1000-talet. Simsonmotivet beröres och förf. uttalar möjligheten av att Donatus, skaparen av Lundadomens kryptfigurer, inspirerats av Simsonportalen i Nivelles.

Tor 1957 har ett ovanligt omväxlande och intressant innehåll och kan mycket väl läsas även av andra än arkeologer av facket.

A.-M. B.

UPPLÄNDSKA KYRKOBESKRIVNINGAR

Upplands kyrkor, Konsthistorisk vägledning, del VI. Utgiven av Stiftsrådet i Uppsala ärkestift, Uppsala 1957.

Under år 1957 har del VI av den populärvetenskapliga serien »Upplands kyrkor» utkommit. Med de kyrkobeskrivningar inräknade, som detta band upptar, har sammanlagt över 80-talet kyrkor beskrivits i serien. Första bandet utkom 1947.

I en inledande artikel redogör samlingsverkets redaktör Ingeborg Wilcke-Lindqvist klart och överskådligt för Upplandskyrkornas inredning genom tiderna, varvid den protestantiska kyrkoinredningens såväl beroende av som motsättning mot äldre katolska bruk beröres. I de olika kyrkobeskrivningarna, vilka kunna köpas separat till ett pris, som

ej i något fall överstiger 2 kr., beskrivas Håtuna, Kårsta och Munsö kyrkor av Armin Tuulse, Hargs och Hjalsta kyrkor av Bengt Ingmar Kilstrom, Dalby och Västeråkers kyrkor av Rune Norberg, Härkeberga, Österlövsta och Ekeby kyrkor av Åke Nisbeth, Frösunda, Tuna, Vätö och Stavby kyrkor av Ingeborg Wilcke Lindqvist samt Trefaldighetskyrkan i Uppsala av Folke Nordström. Texten sekunderas överlag av goda bilder.

A.-M. B.

JÄRFÄLLAS HISTORIA

LARS GUSTAFSSON J:R, *Järfällaboken*, Utgiven av Järfälla kommunalfullmäktige. Grafiska Konstanstalten Tryckeri AB, Stockholm 1957, Pris 15:—, inb. 18:—.

Den redan 1945 inom Järfälla väckta tanken om en hembygdsbok har nu kunnat förverkligas. En särskild kommitté, tillsatt av Järfälla kommunalfullmäktige, har handlagt utgivningsarbetet. Som bokens författare och redaktör står Lars Gustafsson j:r. Kommunalfullmäktige har lämnat anslag till tryckningen och upplagan uppgår till 6 000 exemplar.

Järfällaboken utgör ett digert verk, omfattande inte mindre än 846 sidor, käll- och litteraturhänvisningar, ort- och personregister inräknade. I olika avsnitt behandlas i tur och ordning Naturförhållanden, Fornlämningar, Kyrkan, Gårdar, Skolor, Kommunikationer, Näringsliv, Samhällen och Kommunalförvaltning. Det är ett i sanning omfattande arbete författaren nedlagt på denna bok, som utan tvekan kommer att bli till glädje för främst alla inom Järfälla storkommun boende och verksamma. De goda illustrationerna i form av fotografier, äldre by- och gårdskartor i reproduktion samt frekvenskartor av olika slag tillsammans med överskådliga tabeller utgöra ett gott komplement till texten. Författarens i mångt och mycket objektiva sätt att skildra kommunens historia må anses föredömligt. I huvudsak utgör Järfällabokens innehåll en sammanställning av uppgifter från olika arkiv samt upplysningar och berättelser, hämtade från litteratur och sagesmän inom olika områden. Av denna anledning får Järfällaboken även ett värde som rent uppslagsverk.

A.-M. B.